

**МЕТААНТРОПОЛОГІЯ ЯК МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ
ФЕНОМЕНА АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ**

У статті проаналізований методологічний потенціал метаантропології для аналізу феномена академічної мобільності. За допомогою методологічного апарату метаантропології розкрита специфіка імплементації ідей академічної мобільності в буденному, граничному та метаграничному екзистенціальних вимірах буття людини.

Ключові слова: академічна мобільність, буденне буття людини, граничне буття людини, евристичність, метаантропологія, метаграничне буття людини.

Феномен академічної мобільності має активний вжиток в українському та європейському дискурсах вищої освіти. Документи, мовою яких описуються процеси розбудови Європейського простору вищої освіти (ЕНЕА), напрямки модернізації сфери вищої освіти в нашій державі та за кордоном використовують академічну мобільність в якості одного із ключових факторів, що визначає майбутнє вищої освіти в ХХІ столітті. Поряд із цим дослідниками визнається факт того, що, з одного боку, термінологія дискурсу вищої освіти має розмиту семантику, спричинену вадами перекладу (до того ж, різні документи використовують різні аспекти тих чи інших термінів); з іншого боку, активне використання нових термінів призводить до інтуїтивної зрозумілості їхнього змісту, що виводить необхідність аналізу їхнього глибинного змісту на периферію наукового дискурсу. Зокрема, автори Національного освітнього глосарію з вищої освіти (2011 р.) окреслюють актуальність подолання термінологічної амбівалентності в галузі вищої освіти наступними фактами: відсутністю серед фахового загалу єдиного поняттєво-термінологічного апарату, а отже – консенсусу в розумінні та використанні термінології вищої освіти; неможливістю безпосереднього міждисциплінарного використання глосаріїв міжнародних документів, оскільки вони складені "для цілей" кожного документа, продукуючи термінологічну багатозначність; наявністю усталених, проте неточних термінів у фаховій лексиці; неточним перекладом англійських термінів первинних документів; використанням у національній освітній практиці термінів, що неточно узгоджуються із міжнародною термінологією [3, 4-6].

До того ж, використання терміна "академічна мобільність" здебільшого набуває активного вжитку при спробах кристалізації проблем розбудови глобального простору вищої освіти, особливо при спробах відповісти на питання, яким чином ідеї академічної мобільності можуть бути реалізовані в контексті української освітньої традиції, який потенціал при цьому має європейська кредитно-трансферна система (ECTS) тощо, в ході чого зміст самого феномена академічної мобільності відступає на другий план, поступаючись місцем розробці інструментів його впровадження. Зважаючи на окреслену ситуацію, актуальності набуває необхідність розкриття змісту ключових термінів дискурсу модернізації сфери вищої освіти, зокрема академічної мобільності, із залученням сучасних філософських методологічних підходів. На нашу думку, феномен академічної мобільності потребує проведення аналізу його імплементації, коли в центр дослідницької уваги потрапляє екзистенціальна проблематика, а саме коли екзистенціальні виміри буття особистості, що включається в процеси академічної мобільності, стають критеріями наповненості цього явища глибинним змістом. В даній статті робиться спроба застосування методології метаантропології для аналізу феномена академічної мобільності.

В дослідженні нами аналізуються та знаходять подальший розвиток ідеї, з одного боку, теоретиків сучасного освітнього дискурсу (І. Бабин, В. Байденко, Я.Болюбаш, А. Гармаш, Н. Карамишева, В. Кремень, Н. Селезньова); з іншого – представників школи метаантропології (С. Крилової, Н. Хамітова).

Хочеться звернути увагу, що саме екзистенціальні методологічні підходи здатні розкрити глибинний зміст освітніх феноменів, розглядаючи проблематику крізь призму категорійного апарату, в якому центральне місце займають такі поняття, як "свобода", "толерантність", "трансцендування за межі" тощо, що дозволить надати процесам імплементації цих феноменів потужне теоретичне підґрунтя, розкривши індивідуальний вимір розгортання їх в якості соціальних процесів. На нашу думку, теоретико-методологічний апарат проекту метаантропології, який запропонував Н.Хамітов, зокрема його концепція трьох вимірів людського буття (буденного, граничного, метаграничного), може бути продуктивно використаний для аналізу розгортання процесів академічної мобільності та розв'язання суперечностей, що існують в сучасних концепціях цього сучасного освітнього явища.

Аналіз джерельної бази дослідження виявив, що досі йде пошук методологічної платформи для розуміння академічної мобільності, яка дозволила б реінтерпретувати результати розрізнених філософських, а також міждисциплінарних досліджень. Для проведення аналізу вищезгаданого феномена продуктивним виглядає задіяти методологічний апарат метаантропології, який послідовно розвиває гуманістичну позицію М.Бердяєва, який стверджував, що культура повинна співвідноситися не з новими засобами та ідеями, а з новими культурними цінностями.

Розгортання дослідження, на нашу думку, потребує розкриття теоретичних засад метаантропології як сучасного філософського напрямку. В інтерпретації В.Хамітова метаантропологія є вченням про межі буття людини, екзистенціальні виміри, умови комунікації в цих вимірах та архетипові основи культури і трактується, перш за все, як теорія буденного, граничного та метаграничного буття людини, а також фундаментальні тенденції розвитку людини і людства, та пов'язані з цим колізії [6, 110-111]. При цьому автором даної методологічної стратегії наголошується, що вона успадкувала традиції трьох вагомих філософських шкіл, інтегруючи в собі підходи філософської антропології, екзистенціалізму та персоналізму [6, 157-158].

Щодо буденного екзистенціального виміру людського буття зазначається: "Буденність є найбільш абстрактним станом людського буття, в якому менш за все виявляються особистісне начало... Буття повсякденності постійно підтримується волею до самозбереження та волею до продовження роду" [5, 158]. Буденне буття людини може бути охарактеризоване невизначеністю власного шляху, страхом перед своїм екзистенціальним вибором. Метаантропологія трактує його як знеособлене, цивілізаційне буття.

Для характеристики граничного виміру людського буття зазначається: "Граничне буття, або буття-на-межі, це буття, що породжує особистісний початок та заперечує буденність... Це повстання проти соціальної заданості людського життя, прорив до свободи" [5, 160]. В цьому вимірі людського буття відбувається свідомий вихід за межі буденності, тобто перехід в екзистенціальний простір, де людина актуалізує свої особистісні можливості ціною своєї трагічної самотності, керуючись волею до влади, пізнання та творчості.

Метаграничне буття означає вимір людського буття, в якому "відбувається вихід за межі буденного буття з його безособистісною визначеністю та граничного буття з його трагічністю та екзистенціальною відчуженістю" [6, 26]. В основі цього виміру знаходиться воля свободи та любові, завдяки яким людиною переживається феномени безсмертя особистості, творення себе та простору продуктивної комунікації.

Вище нами здійснений огляд теоретико-методологічного підґрунтя та базових категорій метаантропології. Аби оцінити евристичний потенціал даної методології для аналізу освітніх явищ, зокрема феномена академічної мобільності, слід розкрити, що саме в нашому дослідженні розуміється під терміном "академічна мобільність".

Згідно з Рекомендацією Комітету міністрів Ради Європи з академічної мобільності, терміном "академічна мобільність" позначається період навчання, викладання та/або дослідження в країні, що є іншою, аніж країна проживання студента або співробітника академічного персоналу [4].

Водночас Глосарій термінів Болонського процесу дає наступне визначення феномену академічної мобільності: "Ключовий принцип формування Європейського простору вищої освіти та Європейського дослідницького простору, що передбачає багатогранні можливості для вільного переміщення європейських студентів, викладачів та дослідників в цих просторах з метою акумулювання на особистісному рівні академічного та загальнокультурного потенціалу розвитку національних систем вищої освіти та збільшення їхнього внеску в соціально-економічний розвиток своїх країн" [1, 56-57].

Згадуваний нами Національний освітній глосарій з вищої освіти (2011 р.) формулює академічну мобільність як категорію дискурсу вищої освіти, яка є ключовим принципом формування європейських просторів вищої освіти та досліджень, що передбачає різноманітні можливості для вільного переміщення студентів, викладачів, дослідників, адміністраторів у цих просторах з метою академічного та загальнокультурного взаємозбагачення для забезпечення цілісності зазначених європейських просторів [3, 39].

Як нами вже зазначалося на початку дослідження, наявні в науковому обігу визначення того, що являє собою феномен академічної мобільності, не концентрують уваги на тому, з якою справжньою метою людина може включатись до процесів академічних обмінів, які світоглядні настанови скеровують її в цьому напрямку, що людина сподівається отримати в результаті здійснення акту мобільності тощо. Адже, на нашу думку, перетинання кордонів, дотримання вимог кредитно-трансферної системи тощо є лише зовнішніми, формальними ознаками участі у програмах академічних обмінів, поза межами яких залишається питання щодо критичної оцінки трансформацій особистості, які відбулися в результаті її занурення в інше академічне середовище. Прикладом може бути позиція, яку ми поділяємо, що критерієм успішності здійснення акту академічної мобільності може слугувати приріст евристичного потенціалу особистості.

Мова йде про те, що ставши учасником академічної мобільності, людина здійснила оновлення низки своїх знань, навичок та компетенцій (знайомство із досягненнями інших наукових шкіл та напрямків; підвищення мовленнєвих компетенцій; засвоєння альтернативних методологічних підходів; змістовний обмін академічним досвідом; знайомство з іншою культурою тощо), що відкрило для неї нові горизонти творчого пошуку у предметній галузі. Якщо ж трансформації особистості не мали місця, то академічна мобільність не може вважатись справжньою, на нашу думку. При цьому ми розуміємо евристичність як комплексний термін, яким позначаються здатність до удосконалення, змінювання певного об'єкта, поліпшення умов праці; набуття нового знання у процесі пізнання; пошук нових способів розв'язання задач та проблем, розробка нових методів викладання наук у школі, вищому навчальному закладі; пропонування нових (альтернативних) ідей і формулювання на підставі цих ідей нового знання тощо [2, 58].

Визначившись із теоретичними засадами методологічних підходів метаантропології та зафіксувавши зміст поняття "академічна мобільність", ми маємо змогу проаналізувати, які можливості до розкриття філософських аспектів академічної мобільності має метаантропологія як методологія. Як вже зазначалося вище, основним принципом метаантропології як методології є позиція, згідно з якою буття людини має три екзистенціальні виміри – буденне, граничне та метаграничне. Тому ми закономірно ставимо питання, що може являти собою академічна мобільність, якщо вона буде актуалізуватись в кожному із зазначених вимірів.

Як відомо, в буденному бутті людини воля до самозбереження та продовження роду є детермінантами людської діяльності. Якщо ми спробуємо екстраполювати цей підхід на освітню сферу, то імплементація ідей академічної мобільності в буденному бутті, на нашу думку, має спектр проявів від академічної іммобільності (небажанням виходити за межі наявної в бутті ситуації, рівня знань, вмінь тощо) до імітації академічної мобільності. Вважаємо, що, особистість, у якій буденне буття домінує, задовольняється статусом середньостатистичного члена академічної спільноти та не спрямовує свій життєвий шлях на подолання цього статусу. Навіть у випадку необхідності включення до процесів академічної мобільності (наприклад, коли включення у процеси академічних обмінів стають необхідною вимогою отримання диплому про освіту тощо), стають їх учасником на формальному рівні, спрямовуючи себе на виконання формальних ознак (дотримання термінів, документального підтвердження тощо) своєї участі, не включаючись в повноцінну комунікацію із представниками іншого академічного середовища, іншої культури в цілому. Особистість (студент, науковець, викладач), що проектує та здійснює своє життя, детерміноване волями, властивими буденному буттю людини, не стає взагалі, або ж стає на декларативному, симулятивному рівні учасником такого явища як академічна мобільність, сприймаючи її лише в якості інструменту для збереження своєї наперед визначеної нетворчої життєвої позиції, задля своєї безпеки, максимум – для підвищення рівня свого комфорту. В якості прикладу, проявом такої академічної мобільності може бути науковий плагіат, поверхнєве доручення до досягнень альтернативних академічних або наукових середовищ тощо.

Аналізуючи феномен академічної мобільності, коли він актуалізується в житті людини граничного буття, ми розуміємо, що в цьому екзистенціальному вимірі діяльність особистості визначається волею до пізнання та творчості і волею до влади. Отже, особистість сприймає академічну мобільність в якості технічного інструменту для свого виходу за межі наявної ситуації. Проте цей вихід людина робить, керуючись волею до свободи та влади, отже, бажанням панувати над іншими, зрости над собою з метою стати "вищим" за інших. На нашу думку, це може бути шлях кар'єриста, для якого зміст своїх внутрішніх перетворень в результаті занурення в інші академічні або наукові контексти поступається перед можливістю отримати важливу "галочку" у своєму академічному послужному списку. Особистість, життя якої домінуючим чином визначене граничним екзистенціальним виміром, включається в академічну мобільність на глибшому рівні, аніж людина граничного буття, стає здатною на незначні прояви евристичності в своїй предметній сфері з метою самоствердження, а сама мобільність носить суто прагматичний характер. Комунікація в цьому вимірі позбавлена продуктивної діалогічності через закритість людини граничного буття по відношенню до Іншого, у випадку із академічною мобільністю – людина в малій мірі спрямована на засвоєння досягнень інших культур та академічних спільнот, на розвиток навичок багатомовної комунікації тощо через свою закритість по відношенню до Іншого в якості світоглядної позиції. Отже, академічна мобільність все ще залишається "несправжньою", якщо актуалізується людиною граничного буття.

Академічна мобільність на метаграничному рівні людського буття, як вже зазначалося, мотивується волею до справжньої свободи, в якому відбувається глибинне очищення і олюднення людського буття, та панує справжня змістовна комунікація. Ми пропонуємо тезу, що актуалізуючи академічну мобільність в метаграничному бутті, людина керується повноцінним усвідомленням змісту феноменів толерантності, полікультурного мислення, гуманізму, цінності Іншого, відкритості та прагненням до повноти

діалогу в академічному середовищі. За цих умов людина прагне до повноти своєї екзистенції в науковому (академічному) середовищі, спрямовує свою діяльність на підвищення своїх евристичних здібностей у своїй предметній сфері, рухаючись до соціальної зрілості та мудрості. Саме в метаграницному бутті академічна мобільність набуває статусу "справжності", стаючи інструментом для зростання людини над собою, підвищення евристичного потенціалу в процесі плідної глибокої комунікації з представниками інших навчальних закладів (наукових установ), долучаючись до надбань інших культур.

Отже, використовуючи методологічні підходи метаантропології, нами була розкрита низка аспектів імплементації ідей академічної мобільності. Зокрема, показано, що в буденному екзистенціальному рівні людського буття академічна мобільність є визначеною небажанням людини виходити за межі свого усередненого нетворчого способу життя та мислення, коли академічна мобільність або ж не може знайти проявів, або ж проявляється у симулятивній формі. В границному бутті людини, визначеного волями до влади, пізнання та творчості, академічна мобільність перетворюється на засіб для самозростання, проте не на глибинному рівні плідної комунікації, а задля досягнення прагматичних цілей, в яких знаходиться місце для часткових проявів евристичності. Лише в метаграницному бутті академічна мобільність актуалізується особистістю у її справжньому глибинному сенсі, стаючи інструментом для приросту евристичного потенціалу особистості, а стратегією такої мобільності є толерантність, полікультурне мислення, гуманізм, розуміння цінності Іншого, відкритість та прагнення до повноти діалогу.

Література

1. Болонский процесс: Глоссарий (на основе опыта мониторингового исследования) / Под ред. В. И. Байденко и Н. А. Селезневой. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2009. – 142 с.
2. Карамышева Н. В. Евристика: навчальний посібник / Н. В. Карамышева. – Л. : ПАІС, 2013. – 272 с.
3. Національний освітній глосарій: вища освіта / авт.-уклад.: І.І.Бабін, Я.Я.Болубаш, А.А.Гармаш й ін.; за ред. Д.В.Табачника і В.Г.Кременя. – К.: ТОВ "Видавничий дім "Плеяди", 2011. – 100 с.
4. Рекомендация №R (95) 8 Комитета министров Совета Европы государствам-членам по академической мобильности (Страсбург, 2 марта 1995 г.) – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.lexed.ru/mpravo/razdel4/?doc14.html>.
5. Хамитов Н. Философия. Бытие. Человек. Мир: курс лекций / Хамитов Н. – К.: КНТ, Центр учебной литературы, 2006. – 456 с.
6. Хамитов Н. Философский словарь. Человек и мир / Н. Хамитов, С. Крылова. – К.: КНТ, Центр учебной литературы, 2006. – 308 с.

References

1. Bolonskiy protsess: Glossariy (na osnove opyta monitoringovogo issledovaniya) / Pod red. V. I. Baydenko i N. A. Seleznevoy. – M.: Issledovatel'skiy tsentr problem kachestva podgotovki spetsialistov, 2009. – 142 s.
2. Karamysheva N. V. Evrystyka: navchalnyi posibnyk / N. V. Karamysheva. – L. : PAIS, 2013. – 272 s.
3. Natsionalnyi osvittii hlosarii: vyshcha osvita / avt.-uklad.: I.I.Babyn, Ya.Ya.Boliubash, A.A.Harmash y in.; za red. D.V.Tabachnyka i V.H.Kremenia. – K.: TOV "Vydavnychiy dim "Pleiady", 2011. – 100 s.
4. Rekomendatsiya №R (95) 8 Komiteta ministrov Soveta Evropy gosudarstvam-chlenam po akademicheskoy mobilnosti (Strasburg, 2 marta 1995 g.) – [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.lexed.ru/mpravo/razdel4/?doc14.html>
5. Khamitov N. Filosofiya. Bytie. Chelovek. Mir: kurs lektsiy / Khamitov N. – K.: KNT, Tsentr uchebnoy literatury, 2006. – 456 s.
6. Khamitov N. Filosofskiy slovar'. Chelovek i mir / N. Khamitov, S. Krylova. – K.: KNT, Tsentr uchebnoy literatury, 2006. – 308 s.

Свириденко Д. Б. Метаантропология как методология исследования феномена академической мобильности

В статье проанализирован методологический потенциал метаантропологии для анализа феномена академической мобильности. С помощью методологического аппарата метаантропологии раскрыта специфика имплементации идей академической мобильности в обыденном, предельном и запредельном экзистенциальных измерениях бытия человека.

Ключевые слова: академическая мобильность, обыденное бытие человека, предельное бытие человека, эвристичность, метаантропология, запредельное бытие человека.

Svyrydenko D. Metaanthropology as a methodology of academic mobility research

The phenomenon of academic mobility is a active part of Ukrainian and European higher education discourses. The documents dedicated to processes of development of European Higher Education Area (EHEA) as well as directions of modernization of higher education sphere at our country and abroad use academic mobility as a key factor that determines the future of higher education at XXI century.

Academic mobility term is actively used during articulation of problems of building of global higher education sphere and trying to find the answer how ideas of academic mobility can be implemented at the context of Ukrainian educational tradition, or what potential has European Credit Transfer System (ECTS) etc. At the moment deep content of academic mobility phenomenon is paled into insignificance in front of developing of instruments of one's implementation. According to mentioned situation, became actual need of discovering of content of this important term of higher education modernization discourse. Herewith it is actually to use contemporary philosophic methodological approaches. We attempt to use methodological approaches of metaanthropology for analyze of academic mobility phenomenon takes place at the article.

Metaanthropology postulates three existential dimensions of being of a human (ordinary being, ultimate and transcendent ones). The ordinary being is a most abstract condition of human being without personal manifestations. It is defined by will of self-preservation and prolongation of generations. The ordinary being can be described by indeterminacy of own life way, fear of existential choice. Metaanthropology understand this diminution of being as an impersonal, civilizational one.

The ultimate dimension of being of a human is characterized by being-at-limit which products the personal basics through the negation of ordinary being. This dimension is a rise against predefined manner of human life, attainment to freedom. Acknowledged passage out of limits of ordinary being takes place at ultimate existential dimension of being. It also is a passage to existential space where person actualize one's individual possibilities and became tragically lonely at the result of will of power, perception and creativity ones.

Transcendent being of a human is a dimension where person performs the passage out of ordinary predefined being and ultimate one with its tragic loneliness. The basis of this dimension is a will of freedom and love which pushes person to self-creation, creation of productive communication space and conditions of personality eternal life.

Usually when we are saying about academic mobility we leave out of our attention questions of person transformation concentrating of the facts of crossings of country borders, observation of rules of credit transfer system etc. From our standpoint mentioned facts are just formal, external. We propose an idea that growing of heuristic potential of person is a criterion of success of academic mobility act. Becoming a participant of academic mobility person is performed renovation of the set of own knowledge, competencies and skills that opened new horizons of creative searches at subject sphere.

Using methodological approaches of metaanthropology we discovered some aspects of implementation of academic mobility phenomenon. We found that academic mobility can't actualize (or actualize at imitating form) at the ordinary existential dimension of being of a human. It happens because this dimension is defined by unwillingness to pass out the borders of person's non-creative averaged way of living and thinking.

Academic mobility at the ultimate being of a human is determined be will of power, perception and creativeness, but it stays only a mean for selfish growing up, for achievement of pragmatic goals based on depthless communication with eventual heuristic manifestations.

Academic mobility actualizes at one's true sense only at transcendent being of a human. At this dimension academic mobility becomes an instrument for an increment of heuristic potential of personality. The strategy of this academic mobility includes tolerance, poly-cultural thinking, humanism, understanding of Another's value, openness, will of depth communication etc.

At the article we analyze and expound ideas of educational discourse theorists form one side (I. Babin, V. Baidenko, Ya. Bolubash, A. Harmash, N. Karamysheva, V. Kremen, N. Seleznyova); form another side, ideas of theorists of metaanthropology scientific school (S. Krylova, N. Khamitov).

Key words: academic mobility, heuristicity, metaanthropology, ordinary being of a human, transcendent being of a human, ultimate being of a human.

УДК 18:7.01

Стоян Світлана Петрівна
кандидат філософських наук, доцент

ПОНЯТТЯ "СИМВОЛУ" ТА "СИМВОЛІЧНОЇ ФОРМИ БУТТЯ МИСТЕЦТВА" В КОНЦЕПЦІЇ Г.-В.-Ф. ГЕГЕЛЯ

У статті автор досліджує поняття символу та символізму в контексті образотворчого мистецтва крізь призму концепції Г.-В.-Ф. Гегеля, який виділив три історичні форми буття мистецтва: символічну, класичну та романтичну. Здійснюється спроба критично переосмислити існуючу схему та запропонувати своє бачення феномена символізму в лоні європейського образотворчого мистецтва.

Ключові слова: символ, алегорія, образ, зміст, символічна форма, класична форма, романтична форма.

Актуальність розгляду полягає у з'ясуванні ключових особливостей запропонованих Гегелем історичних форм буття мистецтва в контексті їх розширення й переосмислення з позицій сучасних досліджень, що зосереджені на аналізі понять символізм та символ.